

DAS SUBSTANTIV UND SEINE KATEGORIEN

Andijon davlat chet tillari insituti

Roman- german va slavyan tillari fakulteti

Xorijiy til va adabiyoti nemis tili yo'nalishi

402-guruh talabasi **Axmadaliyeva Mashhura**

Ilmiy rahbar **Ismanova Odinaxon**

Annotatsiya: Ot — nemis tilidagi asosiy soʻz turkumlaridan biri boʻlib, u odamlar, hayvonlar, narsalar, joylar va mavhum tushunchalarni bildiradi. Otlar grammatik jihatdan jins (Genus), son (Numerus) va kelishik (Kasus) kabi xususiyatlarga ega. Ular artikllar bilan ishlatiladi va gapda turli funksiyalarni bajaradi. Ushbu maqolada otlarning grammatik kategoriyalari, ularning ishlatilishi va oʻzaro bogʻliqligi toʻgʻrisida batafsil maʼlumotlar berilgan.

Kalit soʻzlar: Ot, jins, kelishik, son, artikl, grammatik, sifat, feʼl, predloglar, gap

Annotation: The Noun is one of the fundamental parts of speech in the German language, representing people, animals, things, places, and abstract concepts. Nouns have specific grammatical features such as gender, number, and case. They are always used with articles and can be modified by adjectives and prepositions. This article provides a detailed explanation of the different characteristics and functions of nouns in German, along with examples and explanations of how nouns are used in sentences.

Key Words: Noun, Gender, Case, Number, Article, Adjective, Verb, Preposition, Grammar

Аннотация: Существительное (das Substantiv) — одна из основных частей речи в немецком языке, которое обозначает людей, животных, вещи, места и абстрактные понятия. Существительные имеют специфические грамматические характеристики, такие как род (Genus), число (Numerus) и падеж (Kasus). Они всегда используются с артиклями и могут модифицироваться прилагательными и предлогами. В данной статье подробно рассматриваются различные характеристики и функции существительных в немецком языке, а также приведены примеры и объяснения их использования в предложениях.

Ключевые слова: Существительное, род, падеж, число, артикль, прилагательное, глагол, предлог, грамматика

Das Substantiv – bu nemis tilida shaxslar (Personen), hayvonlar (Tiere), narsalar (Dinge), joylar (Orte) va mavhum tushunchalar (abstrakte Begriffe) ni ifodalovchi soʻz turkumidir. Substantive bezeichnen Lebewesen, Dinge, Orte und abstrakte Begriffe. Yaʼni ular tirik mavjudotlar, narsalar, joylar va mavhum tushunchalarni bildiradi. Masalan:

der Lehrer – oʻqituvchi

die Schule – maktab

das Glück – baxt

Nemis tilida har bir ot katta harf bilan yoziladi – bu nemis tilining muhim qoidalaridan biridir. Substantiv – belgili jinsga ega (Genus), son shakliga ega (Singular yoki Plural), toʻrt kelishikda qoʻllaniladi (Kasuslar: Nominativ, Akkusativ, Dativ, Genitiv). Nemis tilini oʻrganishda substantivlar va ularning kategoriyalarini yaxshi tushunish – toʻgʻri gap tuzish va fikrni ifodalash uchun juda muhimdir.

1. Der Genus (Jins). Har bir nemischa otning grammatik jinsi boʻladi:

maskulin (er jins) – der Tisch (stol)

feminin (ayol jins) – die Lampe (chiroq)

neutrum (oʻrta jins) – das Buch (kitob)

Otning jinsi oldidan keladigan artikl orqali aniqlanadi (der, die, das).

2. Der Numerus (Son)

Otlar birlik (Singular) yoki koʻplik (Plural) shaklida boʻladi:

Singular: das Kind – bola

Plural: die Kinder – bolalar

Koʻplik yasash qoidalari oʻzgaruvchan boʻlib, har bir ot oʻziga xos koʻplik shaklga ega. Koʻplik yasash qoidalari doimiy emas – ayrim otlarga -e, -en, -n, -s qoʻshimchalari qoʻshiladi yoki umlaut (ä, ö, ü) oʻzgarishi sodir boʻladi.

c) Kasus – Kelishik

Nemis tilida otlar toʻrt grammatik kelishikda qoʻllaniladi:

1. Nominativ (Kim? Nima?) – der Vater liest. (Ota oʻqimoqda.)

2. Akkusativ (Kimni? Nimani?) – Ich sehe den Vater. (Men otani koʻryapman.)

3. Dativ (Kimga? Nimaga?) – Ich helfe dem Vater. (Men otaga yordam beryapman.)

4. Genitiv (Kimning? Nimaning?) – Das Auto des Vaters ist neu. (Otaning mashinasi yangi.)

Substantivlar gapda egalik (Subjekt), toldiruvchi (Objekt) yoki hol (Adverbiale) vazifasida ishlatiladi. Ular gapning asosiy mazmunini tashkil etadi.

Misollar: Der Lehrer erklärt die Grammatik. (Oʻqituvchi grammatikani tushuntiryapti.)

Ich sehe die Blume. (Men gulni ko'ryapman.)

Wir lernen in der Schule. (Biz maktabda o'qiyapmiz.)

Substantivlarning yozilishi (Schreibung). Nemis tilining o'ziga xosligi shundaki, barcha otlar har doim katta harf bilan yoziladi. Bu nemis tili grammatikasining muhim belgilaridan biridir. Masalan:

Das Wetter ist schön. (Ob-havo chiroyli.)

Ich habe einen Hund. (Menda it bor.)

Substantivlar bilan birga keladigan so'zlar (Begleiter). Otlar bilan artikllar (der, die, das) va sifatlar (Adjektive) qo'llanadi:

der große Hund – katta it

die schöne Blume – chiroyli gul

das neue Auto – yangi mashina

Sifatlar artiklga va otning kelishigiga qarab o'zgaradi. Substantivlar nemis tilidagi asosiy va eng muhim so'z turkumlaridan biridir. Ular grammatik jihatdan jins, son va kelishikka bo'ysunadi. Ularni to'g'ri ishlatish uchun: Artikllarni yod olish, ko'plik shakllarni mashq qilish, kelishiklarni amaliyotda ko'p ishlatish zarur. Nemis tilini yaxshi o'zlashtirish uchun Substantivlar haqida chuqur bilimga ega bo'lish juda muhim.

Substantivlarning kelib chiqishi (Wortbildung – so'z yasash). Nemis tilida otlar boshqa so'zlardan yasalishi mumkin. Bu so'z yasash jarayoni birikma (Komposition) yoki qo'shimcha qo'shish (Derivation) orqali amalga oshadi.

a) Komposita (Birikma otlar). Nemis tilida ikki yoki undan ortiq so'z birikib yangi ot hosil qilishi keng tarqalgan. Bu hodisani Komposita deb ataladi.

Misollar: der Zahnarzt = Zahn (tish) + Arzt (shifokor) → tish shifokori

die Sonnenblume = Sonne (quyosh) + Blume (gul) → kungaboqar

das Kinderzimmer = Kind (bola) + Zimmer (xona) → bolalar xonasi

Bunday soʻzlarni tushunish uchun har bir qismini alohida tarjima qilib, umumiy maʼnoni anglash mumkin.

b) Derivation (Qoʻshimchalar bilan yasash). Substantivlar feʼl yoki sifatlardan qoʻshimchalar yordamida hosil qilinadi. Quyidagi qoʻshimchalar substantiv yasashda keng ishlatiladi:

-ung: lernen → die Lernung (oʻrganmoq → oʻrganish)

-heit / -keit: frei → die Freiheit (erkin → erkinlik)

-er: arbeiten → der Arbeiter (ishlamoq → ishchi)

-in: der Lehrer → die Lehrerin (oʻqituvchi (erkak) → oʻqituvchi (ayol))

. Substantivlarning jinsini aniqlashda yordam beradigan qoida va maslahatlar. Substantiv jinsini yodlash baʼzida qiyin boʻladi, ammo quyidagi qoidalar va misollar yordam beradi:

a) Der (er jins) bilan tugaydigan otlar: yil, oy, kun, yoʻnalish: der Januar, der Montag, der Norden mashgʻulot va kasb nomlari: der Lehrer, der Fahrer -er, -ling, -or, -us bilan tugagan otlar koʻpincha er jins boʻladi.

b) Die (ayol jins): -e bilan tugagan koʻp otlar: die Blume, die Straße -heit, -keit, -ung, -schaft bilan tugaganlar: die Freiheit, die Hoffnung, die Freundschaft ayol kasb nomlari: die Lehrerin, die Ärztin

c) Das (oʻrta jins): bolalar, hayvon bolalari: das Kind, das Kätzchen -chen, -lein (kichraytiruvchi qoʻshimchalar): das Mädchen, das Büchlein feʼllardan yasalgan otlar: das Essen (ovqat), das Leben (hayot).

Konkrete und abstrakte Substantive (Aniq va mavhum otlar). Substantive in der deutschen Sprache können konkret (aniq) oder abstrakt (mavhum) boʻladi. Konkrete

Substantive – aniq otlar bular ko‘rish, ushlash, sezish mumkin bo‘lgan otlardir.

Misollar:

der Tisch – stol

die Blume – gul

das Buch – kitob

das Kind – bola

Abstrakte Substantive – mavhum otlar. Bular fikr, hissiyot, sifat kabi tushunchalarni bildiradi. Ko‘rib yoki ushlab bo‘lmaydi, lekin mavjud.

Misollar: die Freiheit – erkinlik

die Liebe – sevgi

der Mut – jasorat

das Glück – baxt

Kollektiva (Kollektiv otlar – jamoaviy otlar). Kollektiv otlar – bu yagona shaklda turgan, lekin bir nechta ob‘yekt yoki mavjudotni anglatuvchi otlardir.

Misollar: das Volk – xalq

die Familie – oila

die Mannschaft 8– jamoa

das Publikum – tomoshabinlar

Ular grammatik jihatdan ko‘plikda ko‘rilmasligi mumkin, lekin ma’noda ko‘plikni bildiradi.

Substantivlar va fe’llar o‘rtasidagi bog‘liqlik. Ko‘plab otlar o‘ziga tegishli fe’lga ega bo‘ladi. Bu til o‘rganuvchilarga lug‘at boyligini oshirishda yordam beradi.

Misollar: lesen → das Lesen (o'qimoq → o'qish)

arbeiten → die Arbeit (ishlamoq → ish)

denken → der Gedanke (o'ylamoq → fikr)

Bu fe'l-ot juftliklarini yod olish gap tuzishda ancha yengillik yaratadi. O'rganuvchilar otlarni o'rganayotganda ularning artikllari, jinslari, ko'plik shakllari, kelishiklari va gapdagi funksiyalarini to'g'ri anglashlari muhim. Shuningdek, til o'rganuvchilarga ot-fe'l, ot-sifat juftliklarini o'rganish ham katta foyda keltiradi. Shunday qilib, Das Substantiv grammatik jihatdan murakkab, lekin juda muhim mavzu bo'lib, uni puxta o'zlashtirish nemis tilida to'g'ri muloqot qilishning asosiy kalitidir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Urumbayevna, I. O. (2024). ILM-FANDA TERMINLAR OLAMI. XALQARO ILMIY-AMALIY KONFERENSIYASI, 1 (1), 187-189.
2. Burxonovich, A. O. (2024). ZOOFRAZEMALARNI TADQIQ QILISHDA DA TISHKINA TAHLIL METODI (RUS VA INGLIZ TILLARI MISOLIDA). PEDAGOG, 7(9), 131-134.
3. Azamov, O. (2023). ZOOFRAZEMALARNI NEMIS TILIDAN O'ZBEK TILIGA TARJIMA QILISH TAMOYILLARI. Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences, 3(23), 100-106.
4. Urumbayevna, I. O. (2025, March). TA'LIM JARAYONLARIDA TADQIQOT VA INNOVATSIYALARNI INTEGRATSIYA QILISHNI MATEMATIKA VA TERMINOLOGIYAGA CHAMBARCHAS BOGLIQLIGI. In Uz Conferences (Vol. 1, No. 2).

5. Dadajonova, S., & Bozorova, G. (2025). CORRECT PRONUNCIATION FORMATION IN FOREIGN LANGUAGE LESSONS (USING GERMAN AS AN EXAMPLE). International Journal of Artificial Intelligence, 1(1), 250-253.
6. Muxtarovna, Q. N. (2025, March). NEMIS VA O 'ZBEK TILLARI MISOLIDA KOMPLIMENTNING TILSHUNOSLIK VA MADANIYATSHUNOSLIKDAGI O 'RNI. In Uz Conferences (Vol. 1, No. 2).
7. ҚОДИРОВА, Н. М. ИНОСТРАННЫЕ ЯЗЫКИ В УЗБЕКИСТАНЕ. ИНОСТРАННЫЕ ЯЗЫКИ В УЗБЕКИСТАНЕ Учредители: Министерство высшего и среднего специального образования Республики Узбекистан, (2), 85-99
8. Akbaraliyeva, N.G. (2024). TARJIMADAGI TIL VA MADANIYAT MUVOFIQLIKLARI. PEDAGOG , 7 (9), 135-137.
9. Urunbayeva, I. O. (2025, March). TA'LIM JARAYONLARIDA TADQIQOT VA INNOVATSIYALARNI INTEGRATSIYA QILISHNI MATEMATIKA VA TERMINOLOGIYAGA CHAMBARCHAS BOGLIQLIGI. In Uz Conferences (Vol. 1, No. 2).